

Politiek Speechen is een kunst

Woorden maken de winnaar

Politici en ceo's spreken vaak **andermans teksten**. Speechschrijven is een beroep in opkomst.

Marcel van Engelen

Jon Favreau is 27 jaar. Net geworden. Dat is jong voor iemand die zinnen bedenkt als *'They said this day would never come'*. De baas van speechschrijver Favreau heet Barack Obama, de man die het woord speech de afgelopen maanden een nieuwe betekenis gaf.

Ze ontmoetten elkaar backstage, vlak voordat de senator uit Illinois op moest voor de toespraak die zijn doorbraak zou betekenen, op de conventie van de Democraten in 2004. De 23-jarige Favreau hoorde Obama oefenen, hier en daar wat dubbelen en gaf hem wat wijzigingen mee. Het was een speech die Obama zelf had geschreven, waar hij maanden aan had gesleuteld. Toen had de aankomende president van de VS nog de tijd het zelf te doen.

Inmiddels niet meer. Inmiddels geldt Favreau als een wonderkind, dat mede verantwoordelijk is voor de toespraken die Obama naar het presidentschap leidden. In januari verkast hij mee naar het Witte Huis. De kunst van zijn vak, aldus Favreau, is het je zodanig eigen maken van de ideeën, woorden, jazelfs stem van de spreker, dat je die tijdens het schrijven kan *'channelen'*.

Hoe dat gaat? Voor een belangrijke toespraak gaat hij een half uur met

zijn baas zitten, waarbij Obama aangeeft wat hij ongeveer wil zeggen en Favreau het tot een krachtig verhaal smeedt. Een enkele keer mailt Obama hem wat losse brokken. Vervolgens is het Favreau die de toespraken schrijft, samen met zijn twee medewerkers. Obama leest ze later voor vanaf de autocue, al kent hij grote delen uit het hoofd.

'They said this day would never come', kortom, is van Obama en Favreau samen. Maar Obama is een politicus die zich meer dan anderen met zijn speeches bemoeit.

Groeiend communicatieleger

'Nee, ik vind niet dat het publiek voor de gek wordt gehouden', zegt Jaap de Jong over de invloed van speechschrijvers. Hij is verbonden aan de Universiteit Leiden en deed veel onderzoek naar politieke toespraken. 'Ook al zijn de speeches niet zelf geschreven door presidentskandidaten of ministers, ze staan er wel achter, ze nemen de verantwoordelijkheid voor de woorden.'

Een jaar of twintig geleden wilde het in Nederland nog voorkomen dat de minister van Binnenlandse Zaken, Len Dales, een toespraak hield, tussendoor van haar tekst opkeek, en zei: 'Daar ben ik het mee eens', daarmee onbedoeld erkennend dat ze weinig met de tekst te maken had. Inmiddels is zowel het schrijven als het voordragen van speeches ook hier ge-

REUTERS

'Wilders heeft veel retorisch vernuft. Grof, maar ook slim.'

professionaliseerd. Zo heeft elk ministerie in Nederland drie tot vier speechschrijvers in dienst die niets anders doen dan wat hun functie suggereert. Ze passen in het groeiende communicatieleger dat de overheid

de laatste jaren heeft opgebouwd en worden bijgestaan door een veelvoud aan woordvoerders en spindoctors. Zijn speeches dan zo belangrijk? Veel minder dan een Kamerdebat of persconferentie, die in Nederland leidend

zijn bij de politieke nieuwsagenda. Maar als de VS ons voorland zijn, dan zal het belang van toespraken alleen maar groeien. Voor Obama was het een belangrijk wapen. Toespraken van hem, die soms wel een klein uur duren, werden op YouTube door miljoenen mensen bekeken. Al blijft hij natuurlijk een bijzonder geval.

Een minister van Economische Zaken in Nederland houdt soms wel vijftien speeches in de week, zegt Renée Broekmeulen, die als freelance speechschrijver werkt voor overheid en bedrijfsleven en een leergang speechschrijven voor alle departementen opzette. Zij schetst hoe een

EEN RESTAURANT IS EEN AGRESSIEVE PLEK OM JE FOUTEN TE LATEN ZIEN.

WAT HET BEDRIJFSLEVEN KAN LEREN VAN DE HORECA.

In een restaurant zorg je ervoor dat je gast weer tevreden naar huis gaat. Hij moet het idee hebben dat de pannetjes speciaal voor hem op het vuur zijn gezet. Een restaurant is een geoliede machine waar alles draait om communicatie. Het hoge service niveau, de logistiek, het directe schakelen en natuurlijk de kwaliteit van het eten zorgen voor een

totaalbeleving. Als hierin één schakel ontbreekt gaat het mis en heb je ontevreden klanten. Engel & Colfield daagt u uit met uw bedrijf of instelling een kijkje in onze keuken te nemen. Om te leren wat dienstverlening is en hoe u dit met een aantal simpele ingrepen op uw eigen organisatie kan toepassen. Komt u een dag ons restaurant runnen?

Obama

If there is anyone out there who still doubts that America is a place where all things are possible; who still wonders if the dream of our founders is alive in our time; who still questions the power of our democracy, tonight is your answer. (4 november)

'I have just one word for you, Florida: tomorrow.' (3 november)

'Ohio, I have just two words for you: two days.' (2 november)

'Nevada, I have just two words for you: three days.' (1 november) ●

HH

'Acht jaar geleden kon Obama er weinig van. Hij was saai, humorloos.'

Obama lijkt de zaal spontaan toe te spreken, maar kijkt in werkelijkheid om beurten naar twee autocues. Rechts een klassieke 'drieslag'. 'Die leidt bijna automatisch tot applaus.'

GETTY IMAGES

serieuze speech voor, zeg, een congres met tweeduizend bezoekers in Nederland tot stand komt. Allereerst ga je met betrokken ambtenaren zitten om te bedenken wat er in zou kunnen. Met die lijst ga je naar de minister, die een keuze maakt. De afgesproken onderdelen zet je vervolgens weer uit bij de ambtenaren, die jou de inhoudelijke bouwstenen leveren.'

De speechschrijver is verantwoordelijk voor de rode draad, de taal, de concretisering. 'Je maakt de aangeleverde brokken simpel gezegd tot een leuk verhaal. Dat stuur je terug naar de ambtenaren voor een inhoudelijke controle, waarna de minister er zelf nog een keer doorheen gaat met een rode pen. Tot slot pas ik het een laatste keer aan.'

Broekmeulen schrijft ook toespraken voor topmannen uit het bedrijfsleven. Dat verloopt meestal een stuk sneller. 'Ze zijn minder eigenwijs en laten het meer aan mij over. Toch is in politiek en bedrijfsleven dezelfde ontwikkeling gaande: de toespraak wordt belangrijker. In elk geval wordt er steeds meer tijd aan besteed. 'Speechschrijvers begint een serieus beroep te worden', zegt Broekmeulen.

Gesnurk in de zaal

Acht jaar geleden, voordat ze begon met de cursus voor alle ministeries, bestond het vak nog nauwelijks. Toen namen beleidsambtenaren de toespraken voor hun rekening, wat tot

een wisselende kwaliteit leidde. Om niet te zeggen dat er wel eens gesnurk uit de zaal opsteeg. Nu heeft elk departement dus meerdere speechschrijvers in dienst. Daarbij opgeteld komt een handjevol freelancers. En dan zijn er nog de partijgebonden assistenten of woordvoerders, die de politieke toespraken schrijven, zoals Jack de Vries het lange tijd deed voor Balkenende. Wouter Bos overigens schreef zijn toespraken voor de laatste verkiezingen meestal zelf – er is nog een lange weg te gaan.

'Voor de helft komen de speechschrijvers nog altijd uit de ambtenarij zelf', zegt Broekmeulen. 'Historici, politiconologen of juristen met een liefde voor schrijven. Een paar jaar geleden was er een trend om journalisten aan te nemen. En de laatste trend is: mensen uit de reclamewereld.' Inderdaad, er komt meer aandacht voor vorm.

'We nemen in Nederland steeds meer elementen uit de VS over, maar langzaam, want retoriek wordt hier nog altijd gewantrouwd', zegt debattrainer Victor Vlam van Debatix, die voor de verkiezingen elf dagen in Amerika verbleef, om debatten te bestuderen en toespraken bij te wonen. 'Je hoorde Obama zelden praten over algemene cijfers. Hij maakte de economische crisis duidelijk door Joe uit Ohio als voorbeeld te stellen, die straks geen kerstcadeautjes kan kopen.' John McCain deed met Joe the plumber hetzelfde.

Andere veelgebruikte technieken door Obama zijn tegenstellingen, herhalings van woorden en alliteraties ('divisions, distractions and drama that passes for politics'). En dan zijn er nog de 'clap traps'. 'Bij grote menigten is het belangrijk geen pijnlijke stiltes te laten vallen', zegt Vlam. 'Het applaus werd sterk geregisseerd.'

Een veel aangehaald voorbeeld waarin de genoemde technieken samenkomen is: 'There is not a liberal America, there is not a conservative America, there is the United States of America.' Vlam: 'Een drieslag, die bijna automatisch tot applaus leidt. Als je er vier zinnen van zou maken, werkt het niet meer.'

Dat klinkt al met al weinig origineel. Dat kan toch iedereen? 'Ja, dat kan ook iedereen', zegt Vlam. 'Het is een kwestie van oefenen. Toen Obama acht jaar geleden probeerde om in het Huis van Afgevaardigden te komen, kon hij er weinig van. Hij werd beoordeeld als een saai spreker, humorloos, een soort professor.'

Canon van toespraken

'Hij heeft natuurlijk wel een sterke visie, dat blijft het belangrijkste', zegt Suzanne Levy, speechschrijver bij het ministerie van OCW. 'Hij verwijst ook heel subtiel naar toespraken van belangrijke voorgangers van hem.' In concreto: naar befaamde speeches van Martin Luther King ('I have a dream') en John F. Kennedy ('Ich bin ein Berliner'). Iedere goede verstaander

kon de verwijzingen eruithalen. Maar in de VS kent de goede verstaander ook zijn klassiekers. Er is een canon van toespraken.

'Die hebben we niet in Nederland', zegt De Jong, van de Leidse universiteit. 'Dat komt voor een deel doordat de VS de afgelopen eeuw veel meer in het brandpunt van de geschiedenis stonden. Bij ons gaat het toch vaak om betrekkelijk kleine dingen.'

In Nederland zijn volgens hem best belangrijke en goede speeches gehouden, maar wie kan citeren uit de rede van feministe Joke Smit? 'Wie weet nog wat minister Ben Bot zei over de relatie tussen Nederland en Indonesië?'

In het roerend rond de multiculturalismeleving kwamen wel 'klassesiekertjes' boven. Pim Fortuyn: 'At your service'. Rita Verdonk: 'Ik ben niet

links, ik ben niet rechts, maar recht door zee.' De Jong daarover: 'Dat soort bekende uitspraken ontstaat vooral in tijden van maatschappelijke onrust.'

Zowel De Jong als Vlam zaten dit jaar bij de Algemene Beschouwingen op de publieke tribune in de Tweede Kamer. De Jong is mild: 'Het was niet ademloos genieten, maar ik was best een paar keer onder de indruk. Wilders (voorheen speechschrijver van Bolkestein, red.) heeft veel retorisch vernuft. 'Een flutbegroting van het slechtste kabinet ooit', begon hij. Het is grof geschut, maar ook slim en vaardig.' Vlam: 'Het was een goede weergave van de speechcultuur in Nederland: beter dan tien jaar geleden, maar nog lang niet op het niveau van de VS.' ●

Nederlandse politici

Donderdag was een prachtige dag voor Nederland. De vlag kon uit! (Geert Wilders in Tweede Kamer, 18 november, na aftreden PvdA-minister Vogelaar)

'Hartelijk dank voor uw uitnodiging om deze Energy Efficiency Business Week te openen, samen met collega Topolánek. Allereerst

mijn complimenten aan de organisatoren.' (Premier Balkenende, 12 november in Praag)

'Laten we er niet om heen draaien. Als je naar de peilingen kijkt, dan worden we daar niet vrolijk van.' (Mariëtte Hamer op PvdA-partijcongres, 14 juni) ●

Speechtip

Een goede speaker praat door het applaus heen. Na een sterke one-liner wordt vaak expres iets onbelangrijks gepland.

Van Dale

au-to-cue [autooekje] de; m-s (tv) - voor de kijker zichtbaar scherm waarop de door een presentator uit te spreken tekst verschijnt.

Doe-het-zelf

Een goedkopere speechcursus kost je een paar honderd euro en zo'n drie avonden. Je leert dan wel hoe je leuke grappen maakt.